

Az ujgur ugar kínai feltörése

Óriási nemzetközi vihar támadt, amikor rejtőzködő kínai kormányközeli forrásból két tetemes adag titkos dokumentum jutott illetéktelen külföldi sajtókezekbe. Tárgyuk: a Hszincsiangban zajló „ideológiai felvilágosító-megelőző munka”. Más szóval: az átnevelő táborokban zajló agy mosási kampány. A tényfeltárás nyomán heves nyilatkozatháború zajlott a nyugati világ és a kommunista Kína között. Emitt etnikai-vallási megkülönböztetésen alapuló koncentrációs táborokat emlegetnek, odaát a terrorizmus elleni megelőző küzdelmet, munkavállalást elősegítő képzést, és persze tiltakoznak a kínai belügyekbe való vétkes beavatkozás ellen.

Nyugat-Kína vagy Kelet-Turkesztán?

A Hszincsiang-Ujgur Autonóm Régió az a vidék, ahol az órák a pekingi időt mutatják, ám naponta ötször fölcsendül a müezzín imára hívó elnyújtott kántálása. Elvégre a tájék java távolabb fekszik Kína fővárosától, mint Iszlámábádtól. Az a féleurópanyi tartomány, amelynek székhelyén, Ürümcsiben ma már a 21. századi fejlődést példázó toronyházak sorakoznak, de pár órányi járőföldre középkorias hangulat, fejkendős nők, hímzett sipkás akszakálok tömege fogadhatja az erre tévedt idegent. Persze senki sem tévedhet ide „csak úgy”. Hiszen ha egy kicsit félrelépnénk a birodalmi főútvonalról, még mindig vissza-

zuhanhatnánk a történelembe: néhol akár az egykor errefelé kutakodó Stein Aurél élményvilágába.

Amikor Pekingben két ízben is megkérdezték: hová szeretnék eljutni a Birodalmon belül, a három megjelölt célpontom között mindkét-szer szerepelt a Hszincsiang-Ujgur és Tibeti Autonóm Régió, majd mindkét-szer elvittek – az ezekkel szomszédos Csinghaj tartományba. Hiszen ott jóval több kínai mellett jóval kevesebb ujgur és tibeti él, így jól példázható a különböző etnikai-vallási közösségek békés egymás mellett élése...

Való igaz, hogy a manapság a nagy kínai nemzeti tudattal egyre többet kacérkodó kommunisták már 1949-es hatalomátvételükkor a legérzékenyebb területi kérdéseik között emlegették Hszincsiang, Tibet – és persze Tajvan, Hongkong meg Makaó – teljes integrációjának igényét. Aztán az évtizedek során egyre erőteljesebben a tettek mezejére léptek. Tibetet katonai úton bekebelezték, Hongkongot és Makaót visszaalkudták volt gyarmattartóiktól, a polgárháború végén tőlük elszakadt Tajvant folyvást fenyegetik.

Hszincsiang külön história. Hetven esztendeje az egykori Szovjet-Közép-Ázsia népeivel rokon kazahok, kirgiziek és egyéb nemzetiségek képviselői mellett főleg ujugrok alkották a népesség jó kilenczetedét. Han kínaiak alig akadtak. Volt idő, amikor ezt a vidéket Kelet-Turkesztánnak hívták. Aztán a népköztársaság fokozatosan maga alá gyűr-

te. Ezért kapta a Hszincsiang (Új határvidék) nevet, majd határtalan mennyiségben áramlottak ide a kezdetekkor alig pár százaléknyi kínai betelepülők. A ma 22 milliós

helyi népelességen belül már csaknem annyian vannak, mint a jelenleg csupán 45 százalékot kitevő „névadók”, a muszlim vallású és türk nyelvet beszélő ujjurok.

Emlékezetpolitika kínai írásjelekkel: Stein Aurél, az átkozott

Az ágas-bogas történelem „megfejtői” sok ázsiai népcsoport magyar-rokoni kapcsolatát olykor legendák formájában bővölik elének. Akad olyan ujjur történész, aki fölelevenítette a két nép rokonságáról szóló regét. Eszerint Közép-Ázsiában élt két testvérnemzetség: „9 ujjur” – eminnen a mai ujjurok ősei, míg „10 ujjur”, vagyis az onogur etnikum, amely utóbb Napnyugat felé vette az irányt. Ők lennének a magyarok fölmenői. Máig él errefelé az ősi monda.

Bizánci krónikások „fehér hunokként emlegették” az ujjurok őseit. Akár ezek nyomán messzi népek magyar kutatói az őshaza fölfedezésére indultak, mások a magyarok rokonának vélt hunok őstörténetét vizslatták. Igaz, a legnagyobbak közül sokan el sem jutottak Kelet-Turkesztánba, a mai Hszincsiang földjére. Kőrösi Csoma Sándor a szomszédos Tibetig jutott, Vámbéry Ármin pedig Szamarkandig. Több szerencsével járt Stein Aurél, akinek gyermekkorra óta béna lába dacára sikerült az ujjurok földjére lépnie.

A kínai utókor – finoman szólva – nem hálás neki ott végzett tevékenységéért...

Hiába kutakodnánk Stein Aurél munkásságának objektív értékelése

után akár Ürümcsi történeti múzeumában, akár a helyi tankönyvekben. Ha nagy ritkán bárhol fölmelegetik, hamarabb kijut neki a mohó kincskeresőtől a kémkedő brit brigantiig valamennyi „kitüntető” cím. Vádlói szerint a lelkén szárad (?) a közeli Tunhuang¹ barlangvidék föltárásától a világ legrégebb nyomtatott szövegének minősített Gyémánt szútra (Londonba) mentéséig megannyi „megbocsáthatatlan bűn”. A Taklamakán térségében végzett nemzetközi hírű föltárásai is elenyésznek az itteni „sátáni sírrabló” sillabuszok mögött.

A végül a szomszédos Afganisztán fővárosában eltemetett, magyar kutatóból megbecsült brit tudóssá átlényegült Sir Marc Aurel Stein által fölfedezett kincsek jelentős részét tagadhatatlan, hogy máig a British Museumban tárolják. Ami kétségtelen: a kitartó kutató egész biztos, hogy más megítélés alá esik Pesttől Londonig, mint Pekingtől Ürümcsiig.

¹ Lóczy Lajost és Stein Aurélt évtizedekkel követve Miklós Pál – egyedüli nem kínaiaként – három hónapot kutathatott itt. Ebből született A tunhuangi Ezer Buddha Barlangtemplomok (Magyar Helikon, Bp., 1959) című, pompásan illusztrált kötete, amellyel beírta magát a nemzetközi sinológia nagykönyvébe.

A szocializmus nagyobb diadalára jött az agrárgazdák és félnomád pásztorok kolhozokba terelése, a nyersanyag-kitermelés forszírozása, majd az erőltetett kommunista iparosítás. És a fokozatos beolvasztás. Szó se róla, a központi hatalom már akkor is katonás rendet tartott. Van már vagy harmincöt éve, hogy találkozhattam Hszincsiang majdnem mindenható vezetőjével, aki maga is altábornagyi rendfokozattal büszkélkedő pártveterán volt. Igaz, Vang En-mao elvtárs ekkor már a reformok mellett kardoskodott, de erre is elvi elvágólagossággal utasított: „Ki kell tartanunk az eszmei alapelveink mellett, és közben teljes lendülettel folytatnunk a reform és nyitás politikáját, [...] hogy még jobbra javítsuk az emberek anyagi és kulturális körülményeit. Egyszóval szüntelenül tökéletesíteni kell szocialista rendszerünket.”

Szavai visszacsengenek a mai kényszerű csendben. Azóta is tökéletesítik – a rendteremtést. Időközben immár a legkorszerűbb eszköztárral tökélyre fejlesztették az orwelli tömegellenőrzést: a Nagy Testvér figyel téged. Mindenütt – mindenkor. A Tibetben már tesztelt módszertant sietve bevezették az északnyugati végeken. A renegát délnyugati területet korábban vaskézrel megregulázó párttitkárt, Csen Csüan-kuót 2016-ban átvezényelték Ürümcsibe. Azonnal munkához látott. 2017 áprilisában elkezdődött az „átnevelő központok” építése.

Hszincsiangban még keményebben hadat üzentek a terrorizmusnak, a „vallási fanatizmus” (Tibetben a lámaista buddhizmus, emitt az iszlám) megnyilvánulásainak. Tény, hogy korábban a szomszédos Pakisz-

tánban kiképzett ujjur fanatikusok harcoltak a radikális szunnita tálibok oldalán. Egyes hírek szerint az Al-Kaida terrorszervezet külön ujjur szekciót hozott létre, 22 aktivistájuk Guantánamo fogolytáborát is megjárta. Utóbb több száz ujjur harcos a szélsőséges Iszlám Állam terrorszervezet oldalán szállt be a szíriai öldöklésbe. Az apropó (vagy alibi) tehát megadatott arra, hogy a hszincsiangi hatóságok a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem élharcosainak tüntessék föl magukat. S lón.

A szélsőséges megnyilvánulásokat – a hagyományos öltözködési szokásoktól a vallásgyakorlásig, akár a kommunista klasszikusok helyett a Korán bújását is elfajzásnak minősítették –, elkezdtek ráncba szedni. Ürümcsiben vagy négy éve megtiltották, hogy nők buszra szálljanak arcukat eltakaró fátyolban. A férfiaknak elrendelték, hogy nem viselhetnek hosszú szakállat.

Lágerek népe

A tartomány kezdeti integrálásakor a létrejövő szocialista nagyiparnak (is) szüksége volt kínai (han) nyelven tudó, jól képzett és fegyelmezett munkaerőre, logikusnak tetszett – noha sokaknak persze nem tetszett – a tömeges betelepítés. Ám a nemzeti kultúrájukra mindmáig büszke muszlim kisebbségek csekély készséget mutattak az új honfoglalók nyelvének elsajátítására. Így továbbra sem kétséges, hogy a kínaiaké a befolyás, a zsiros állások java. A hadseregben természetesen még inkább ők dominálnak.

2017-től kötelezővé tették a kétnyelvű oktatást, vagyis a mandarin nyelvet mindenütt beemelték a

„nemzeti tantervbe”. A többségében (még mindig) ujgur többségű Dél-Hszincsiangban erre tekintettel az óvodákat, az általános és középiskolai oktatást ingyenessé tették. A mandarin nyelvtudás kulcskérdéssé vált.

A végzős ujgur hallgatók több mint fele állás nélkül marad. A munkanélküli fiatalok köre kedvező terep lehet a lázadó mozgalmárok toborzó munkájához. A központi hatóságok ezért a minap olyan határozatot hoztak, hogy az állami vállalatoknak legalább háromnegyed részt helyiek közül kell munkaerőt fölvenniük, ráadásul minimum 25 százalékban az etnikai kisebbségek köréből. Egy pár évvel ezelőtti statisztikai kutatás arra is rámutatott, hogy egy han kínai személy évi átlagos bevétele 28 900 jüan volt (nagyjából 4120 amerikai dollár), míg egy átlagos ujguré ennek a felét sem érte el. Mindez együtt csak oxigént jelentett a hamu alatt izzó paráznak.

A pekingi vezetés úgy döntött: a korábban, például épp egy évtizede előforduló nyílt és véres lázongások megelőzésére lépnie kell. Bár három éve nem volt egyetlen „ujgur motívumú” terrorcselekmény sem, a központi vezetés szükségét látta a tömeges beiskolázásnak. A „bentlakásos táborokban” elkezdtek több mint egymillió (újabb becslések szerint akár 1,8 millió), jórészt ujgur és más kisebbségi muszlim ember ideológiai és szakmai továbbképzését.

Elsőül az Amerikából működő Szabad Ázsia Rádió ujgur adásai számoltak be erről. Műholdfelvételek szerint akár 1200-1400 tábort is életre hívtak, nevezék bár „átképző létesítménynek”. Ezekbe az „oktatási központokba” korántsem önkéntesen tódult a lágerek népe. Akadt

olyan beszámoló, hogy egyes „bentlakókba” alkoholt vagy disznóhúst diktáltak, volt, ahol mecseteket és minareteket romboltak le – de ezeket a tanúvallomásokat lehetetlen ellenőrizni. A táborokban bármiféle kép- vagy hangfelvétel tilos. A résztvevők minden mozdulatát állandó megfigyelés alatt tartják, akár a vécére járás gyakoriságát is. Az idekényszerített tanulókat folyvást pontozzák, ideológiai előmenetelüktől és főleg mandarin nyelvtudásuk javulásától függhet szabadulásuk időpontja. Hogy aztán idekint, a szabad (?) világban is minden sarkon folytatódjék alapos ellenőrzésük.

A biztonság és az ideológiai tisztaság hithű megvédelmezése érdekében a legkorszerűbb technikai eszközöket, a mesterséges intelligencia teljes tárházát bevetik. Hszi Csinping elnök-pártfőtitkár eközben – a kiszivárgott belső tájékoztatás szerint – kijelentette, hogy az ellenséggel szemben „abszolút semmi kegyelmet nem szabad gyakorolni”...

A hivatalos Kína természetesen tagad. A vádaskodás cáfolatául kiválasztott diplomatáknak és újságíróknak Potemkin-portyát szerveztek, ahol megmutatták a maguk válogatta forradalmi vívmányok teljes tárházát, és még fényképezniük is lehetett, már ahol megengedték. A pekingi propagandistáknak (és Nyugaton szolgáló nagyköveteiknek) így sem lehetett könnyű dolguk: ők póré kitalációnak nevezték az ujugrok „állítólagos elnyomásáról szóló nyugati álhíreket”. Lelkük rajta.

A kínai–amerikai kereskedelmi háború előterében Trump amerikai elnök persze minden eszközt megragad, hogy riválisát alkura sarkallja. November végén az amerikai kong-

resszus mindkét háza szankciókról döntött, amennyiben Peking erőszakot alkalmazna Hongkongban. Januárban az amerikai kongresszus Hszincsiang kapcsán fenyegetett hasonló lépéssel. Követelte, hogy engedjék be a nemzetközi megfigyelőket az érzékeny területekre az emberi jogi helyzet kivizsgálására.

Ma Hszincsiang, holnap Hongkong!?

Pekingnek korántsem közömbös, hogy a gazdaságilag olyannyira fontos perifériáin rendet teremtsen. Hszincsiang az Egy öv, egy út globális gazdasági projekt egyik kulcsfontosságú elágazása – a posztszovjet Közép-Ázsiába, illetve az Indiai-óceán mentén fekvő pakisztáni Gvadar kikötőjébe vezető infrastrukturális gigaberuházás gócpontja. A közeli külpiacok meghódítását is célzó Új Selyemút kiépítése jegyében adták át öt esztendeje azt a szupergyorsvonatot, amely székvárosukat, Ürümcsit köti össze a legközelebbi (katonai) központtal, Lancsouval. Emlékeztetőül: valaha éppen onnan indultak a kínai hódítók a zabolátlan vadnyugat meghódítására!

De az is a térség stratégiai fontosságát sugallja, hogy Hszincsiangban található Kína űrrepülőtere és Lop Nor-i nukleáris kísérleti terepe is. Márpedig egyértelmű, hogy az évtizedeken át tartó gigászi gyarapodás nyomán a világ második gazdasági hatalmává felnövő Kína politikai és katonai értelemben is hasonló súlyt követel magának a nemzetközi porondon.

Hetven esztendővel a népköztársaság kikiáltása után Peking változatlan bizalmatlansággal figyeli máig érzékeny perifériáit. És bárhol bármilyen szembenállást menten rendszerellenes áskálódásnak, szeparatista akciózásnak bélyegez. Hongkong kapu a nagyvilágra, egyben pénzügyi ideggóc, márpedig a múlt nyáron kitört lázongásával épp elég okot ad a kínai idegességre. Az ottani demokráciát követelő tüntetők között már megjelent a kihívó szlogen: „Ami ma Hszincsiang, az holnap Hongkong!” Majd jött az intő folytatás: „Ami ma Hongkong, az holnap Tajvan!”

2020 egyik fronton sem ígér csön-desedést.